

P. R. THAKUR GOVT. COLLEGE

B.A. Honours Part-III; Paper - VII

CBSE SEMESTER – V

CC-12 (SANACOR12T)

CBSE SEMESTER – V

CC-12 (SANACOR12T)

TARAK MAJUMDER

কর্মধারয় সমাস

❖ তৎপুরুষঃ সমানাধিকরণঃ কর্মধারয়ঃ (১/২/৪২)

❖ বিশেষণং বিশেষ্যেণ বহুলম্ (২/১/৫৭)

✓ নীলম্ উৎপলম্ = নীলোৎপলম্

✓ সন্ পুরুষঃ = সৎপুরুষঃ

✓ শীতঃ পবননঃ = শীতপবনঃ

✓ নবম্ অন্নম্ = নবান্নম্

✓ সন্ পুরুষঃ = সৎপুরুষঃ

✓ মহান্ বীরঃ = মহাবীরঃ

✓ মহান্ দেবঃ = মহাদেবঃ

✓ নব গ্রহাঃ = নবগ্রহঃ

✓ অষ্টৌ বসবঃ = অষ্টবসবঃ

✓ মধুরং বচনম্ = মধুরবচনম্

✓ নবঃ পল্লবঃ = নবপল্লবঃ

✓ নীলং পদ্মম্ = নীলপদ্মম্

✓ রক্তম্ অম্বরম্ = রক্তাম্বরম্

✓ উন্নতং মনঃ = উন্নতমনঃ

✓ যঃ খঞ্জঃ স কুজঃ = খঞ্জকুজঃ / কুজখঞ্জঃ

✓ যৎ কোমলং তৎ কঠোরম্ = কোমলকঠোরম্ / কঠোরকোমলম্

✓ যঃ পাচকঃ স পাঠকঃ = পাচকপাঠকঃ/ পাঠকপাচকঃ

❖ পুংবৎ কর্মধারয়-জাতীয়-দেশীয়েষ (৬/৩/৪২)

✓ শুভা বার্তা = শুভবার্তা

✓ কৃষ্ণা চতুর্দশী = কৃষ্ণচতুর্দশী

- ✓ पाचिका स्त्री = पाचकस्त्री
- ✓ सुकेशी भार्या = सुकेशभार्या
- ✓ प्रिया पत्नी = प्रियपत्नी
- ✓ पद्ममी कन्या = पद्मकन्या
- ✓ सती प्रवृत्तिः = सत्प्रवृत्तिः
- ✓ शुक्ला पद्ममी = शुक्लपद्ममी
- ✓ ब्राह्मणी भार्या = ब्राह्मणभार्या

❖ पूर्वकालेक-सर्व-जरङ्ग-पुराण-नवकोमलाः समानाधिकरणेन (२/१/४९)

- ✓ पूर्वं स्नातः पश्चात् अनुलिङ्गः = स्नातानुलिङ्गः
- ✓ पूर्वं भुङ्क्तः पश्चात् उददीर्घम् = भुङ्क्तोददीर्घम्
- ✓ पूर्वं दत्तः पश्चात् अपहृतम् = दत्तापहृतम्
- ✓ पूर्वं सुष्ठुः पश्चात् उथितः = सुष्ठुथितः
- ✓ पूर्वं यातः पश्चात् आयतः = यातायतः
- ✓ पूर्वं बद्धः पश्चात् ताडितः = बद्धताडितः
- ✓ पूर्वं प्रीतः पश्चात् प्रतिबद्धः = प्रीतप्रतिबद्धः
- ✓ पूर्वं शयितः पश्चात् उथितः = शयितोथितः
- ✓ पूर्वम् आलिङ्गितः पश्चात् मुक्तः = आलिङ्गितः मुक्तः
- ✓ पूर्वं प्रसन्नः पश्चात् गम्भीरः = प्रसन्नगम्भीरः

❖ ज्ञेन नङ्-विशिष्टेनानङ् (२/१/६०)

- ✓ कृतं च तं अकृतङ् = कृताकृतम्
- ✓ भुङ्क्तं च तं अभुङ्क्तङ् = भुङ्क्ताभुङ्क्तम्
- ✓ पीतं च तं अपीतङ् = पीतापीतम्
- ✓ पक्वङ् तं अपक्वङ् = पक्वापक्वम्
- ✓ क्लिष्टङ् तं अक्लिष्टङ् = क्लिष्टाक्लिष्टम्

❖ वर्णे वर्णेन (२/१/६९)

- ✓ नीलश्यासौ लोहितश्चेति = नीललोहितः
- ✓ पीतश्यासौ धवलश्चेति = पीतधवलः
- ✓ श्वेतश्यासौ कृष्णश्चेति = श्वेतकृष्णः
- ✓ श्वेतश्यासौ रक्तश्चेति = श्वेतरक्तः

- ✓ लोहितशचासौ धवलशेचति = लोहितधवलः
- ✓ श्यामशचासौ कृष्णशेचति = श्यामकृष्णः

❖ किं क्लेषे (२/१/७४)

- ✓ कुत्सितः राजा = किंराजा
- ✓ कुत्सितः सखा = किंसखा
- ✓ कुत्सितः भृत्यः = किंभृत्यः
- ✓ कुत्सितः मन्त्री = किंमन्त्री
- ✓ कुत्सितः प्रभुः = किंप्रभुः
- ✓ कुत्सितः बान्धवः = किंबान्धवः

❖ मयूरव्यंसकादयश्च (२/१/१२)

- ✓ उदक् च अबक् च = उच्चावचम्
- ✓ निश्चितं च प्रचितं च = निश्चप्रचम्
- ✓ नास्ति किष्णं यस्य सः = अकिष्णः
- ✓ नास्ति कुतोऽपि भयं यस्य सः = अकुतोऽभयः
- ✓ अन्यो राजा = राजान्तरम्
- ✓ चिं एव = चिन्मात्रम्
- ✓ अन्यो राजा = राजान्तरम्
- ✓ अन्यो अर्थः = अर्थान्तरम्
- ✓ अन्यो देशः = देशान्तरम्

उपमान-कर्मधारय

❖ उपमानानि सामान्यवचनैः (२/१/५५)

- ✓ घन इव श्यामः = घनश्यामः
- ✓ शैल इव उन्नतः = शैलान्नतः
- ✓ अनल इव उज्ज्वलः = अनलोज्ज्वलः
- ✓ अर्णव इव गभीरः = अर्णवगभीरः
- ✓ शङ्ख इव धवलः = शङ्खधवलः
- ✓ वज्र इव कठोरः = वज्रकठोरः
- ✓ मेघ इव कृष्णः = मेघकृष्णः
- ✓ मेघ इव कज्जलः = मेघकज्जलः

❖ उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्यप्रयोगे (२/१/५६)

- ❖ पुरुषः व्याघ्र इव = पुरुषव्याघ्रः
- ❖ नरः सिंह इव = नरसिंहः
- ❖ मुनिः शार्दूल इव = मुनिशार्दूलः
- ❖ पाणिः पल्लव इव = पाणिपल्लवः
- ❖ मुखः चन्द्र इव मुखचन्द्रः
- ❖ करः किशलयमिव = करकिशलयम्
- ❖ वदनः सुधाकर इव = वदनसुधाकरः
- ❖ नरः पुञ्ज इव = नरपुञ्जः
- ❖ ना सिंह इव = नरसिंहः
- ❖ मुखं पद्मम् इव = मुखपद्मम्
- ❖ मुखं कमलम् इव = मुखकमलम्
- ❖
- ❖ रूपकमतेभेदे
- ❖ शोक एव अर्णवः = शोकार्णवः
- ❖ देह एव पिङ्गरम् = देहपिङ्गरम्
- ❖ ज्ञानम् एव धनम् = ज्ञानधनम्
- ❖ मन एव चक्षुः = मनश्चक्षुः
- ❖ शोक एव अग्निः = शोकाग्निः
- ❖ विद्या एव रत्नम् = विद्यारत्नम्
- ❖ मुखम् एव चन्द्रः = मुखचन्द्रः
- ❖ ज्ञान एव अग्निः = ज्ञानाग्निः
- ❖ संसारः एव सागरः = संसारसागरः
- ❖ शोक एव अनलः = शोकानलः
- ❖ वचनम् एव अमृतम् = वचनमृतम्
- ❖ मध्यपदलोपीकर्मधारय
- ❖ शकप्रियः पार्थिवः = शकपार्थिवः
- ❖ छायाप्रधानः तरुः = छायातरुः
- ❖ ब्राह्मणबहलः ग्रामः = ब्राह्मणग्रामः
- ❖ गुडमिश्राः धानाः = गुडधानाः
- ❖ विष्क्यानामा गिरः = विष्क्यागिरिः
- ❖ तिलमिश्रा तण्डुलाः = तिलतण्डुलाः
- ❖ पलमिश्रितम् अन्नम् = पलान्नम्
- ❖ पञ्चगविका दश = पञ्चदश
- ❖ देवप्रियः/ देवपूजकः ब्राह्मणः = देवब्राह्मणः

- ❖ शकप्रियः पार्थिवः = शकपार्थिवः
- ❖ सिंहचिह्नितम् आसनम् = सिंहसनम्
- ❖ मयूरचिह्नितम् आसनम् = मयूरसनम्
- ❖ हिमालयनामकः पर्वतः = हिमालयपर्वतः
- ❖ सह्यनामा गिरिः = सह्यगिरिः
- ❖ गङ्गा नदी = गङ्गानदी
- ❖ पञ्चदशिका दश = पञ्चदश
- ❖ षट् अधिका दश = षोडश
- ❖ विश्वदृशः अधरः = विश्वधरः